

**Subjekvorming deur Literatuuronderrig
aan Universiteite
in Suid-Afrika sedert 1994**

Gerda Dullaart
BA (Hons)

Proefskrif voorgelê vir die graad **Philosophiae Doctor** in
Algemene Literatuurwetenskap aan die
Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys

Promotor: **Prof. H.M. Viljoen**

Potchefstroom
2002

Opsomming
Subjekvorming deur Literatuuronderrig
aan Universiteite
in Suid-Afrika sedert 1994

'n Kloof tussen brood en boeke

Hierdie studie ondersoek die beroepsgeleenthede vir literatuurgraduandi in postapartheid Suid-Afrika. Die subjekvorming van literatuurstudente en –dosente word ondersoek deur ideologiesekritiese analises van akademiese en politieke diskoers.

Uit die analises blyk 'n kloof tussen die wêreld van werk en die akademiese ivoortoring, tussen brood en boeke. Dit blyk dat diskoers uit die beroepswêreld nie die ivoortoring deurdring en die literêr-akademiese diskoers insemineer nie. Die kloof word toegeskryf aan akademiese magsverhoudings wat subjekvorming reguleer, en aan die ideologiese prosesse waarmee literatore gemarginaliseer word in die "regte wêreld".

As 'n eerste stap ondersoek die studie die akademie as 'n kerngesin en pas Luce Irigaray se feministiese psigoanalise toe op die verhouding tussen dosente en studente. Die gevolgtrekking is dat literatuurdosente die ekonomiese potensiaal van literatuurgraduandi uitsluit, om so hulle eie subjeknise as houers van simboliese kapitaal vol te staan.

Subjekvorming is 'n beweging vanaf die (akademiese) kerngesin in die wyer wêreld in. Daarom ondersoek die studie in 'n tweede stap hoe literatuurgraduandi se subjekvorming plaasvind in die drie ideologiese staatsapparate (ISA's) van Althusser (ekonomie, onderwys en politiek). Hieruit spruit insigte oor identiteitsvorming in die spanningsvelde tussen kapitalisme, postkolonialisme, neokolonialisasie en globalisasie.

Dit blyk dat literatuurgraduandi goed kan vaar in ruwe nuwe ekonomiese terreine soos ontwikkelingswerk, omgewingsonderwys, kennisbestuur en elektroniese joernalistiek. Hulle is egter nie bewus van hierdie beroepsgeleenthede nie, as gevolg van die kloof tussen brood en boeke. Om die kloof te oorbrug, beveel die studie in 'n derde stap aan dat literatuuronderrigdoelstellings eksplisiet vertaal moet word tot beroepsvaardighede.

Om literatuurdosente te help om doelstellings te formuleer wat begeerlik is op die arbeidsmark, is 'n interaktiewe rekenaarprogram ontwikkel as deel van die studie. Dit is beskikbaar op die internet by <http://www.smartt.co.za/wizz/wizz.htm>

Literatuurdosente kan die kloof ook oorbrug deur studente te bemaagtig deur middel van die dialogiese onderrigmetode, soos ontwikkel deur bevrydingspedagoog Paulo Freire. Verder kan dosente die magsverhoudings van die akademie dekonstrueer en as radikale dosent onderrig bied in dissident en diskursiewe vaardighede.

Dissident en diskursiewe vaardighede is ook kosbaar op die arbeidsmark, en aktiveer literatuurdosente en -studente se vryheid en verantwoordelikheid om hulle eie subjektnisse te bepaal en etiese plekke in te neem as kritiese en revolusionêre intellektueles.

Sleutel terme:

Literatuuronderrig

Literatuur en die arbeidsmark, Suid-Afrika

Suid-Afrika se beleid vir hoër onderwys

Postapatheid onderwys

Ideologiekritiek – Louis Althusser

Bevrydingspedagogie – Paulo Freire

Asujetissement

Die radikale dosent – Spivak

Feminisme – Luce Irigaray

INHOUDSOPGAWE

	bladsye
1.	Inleiding 1
1.1	Afbakening van die studieveld 2
1.2	Doelwitte van die studie 5
1.3	Sentrale teoretiese stelling 5
1.4	Metodologie 6
1.4.1	Epistemologiese en metodologiese uitgangspunte 7
1.4.1.1	Sistematiese en edifiserende werkswyses 8
1.4.2	Navorsingstudie 11
1.4.2.1	Literatuurstudie 11
1.4.2.2	Vergelykende studie van opvoedkundige praktyke 11
1.5	Terminologie 13
1.6	Struktuur van hierdie studie 15
1.7	Enkele persoonlike uitgangspunte oor literatuuronderrig 17
1.8	Dank 18
2.	Subjekvorming in die literatuurakademie 20
2.1	Inleiding 20
2.2	Meganismes van subjekvorming in die akademie 20
2.2.1	Die mentale masjien 21
2.2.1.1	Die dekonstruktiewe posisie 22
2.2.2	Akademiese professionalisering 25
2.2.2.1	Die Magister Implicatus 26
2.2.2.2	Kompetisie 27
2.2.3	Die radikale dosent 29
2.2.3.1	Opvoedkundige verantwoordelikheid en die radikale dosent 31
2.2.3.2	Die radikale dosent en die instituut 31
2.2.3.3	In die praktyk? 33
2.2.4	Essensialisme en pluralisme by subjekvorming 35
2.2.4.1	Die subjek en doelstellings vir die subjek 35
2.2.4.2	Doel en middel en die derde wêreld 36
2.2.4.3	Essensialisme en literatuuronderrig 39
2.2.4.4	Essensialisme en pluralisme en Suid-Afrika 40

2.2.4.5	Essensialisme en groepwerk	42
2.2.5	Posisionaliteit	43
2.3	Verdedigingsmeganismes in 'n subjekkrisis	44
2.3.1	Postmoderne kloue	44
2.3.1.1	Die private en openbare sfere van subjekvorming	45
2.3.2	Filosofie en die kloof	47
2.3.3	Gespletenheid op kampus	49
2.3.4	Verskillende verdedigingsmeganismes	51
2.3.4.1	Supplementêre verdedigingsmeganismes	52
2.3.4.2	'n Politieke keuse	53
2.3.5	'n Kloof tussen mans en vroue in die akademie	55
2.3.5.1	Die eerste brug: Vroulike verhoudings	56
2.3.5.1.1	Skeidings - sigbaar en meer subtiel	59
2.3.5.1.2	Liewer speel as oorlog maak	61
2.3.5.2	Die tweede brug: Kreatiewe skryfwerk	63
2.3.5.2.1	Mengel kreatiewe en teoretiese skryfwerk	64
2.3.6	Onderrig in brugbou	66
2.3.6.1	Lees	67
2.3.6.2	Skryf	69
2.4	Slot	72
3.	Literatuuronderrig, subjekvorming en die ideologiese staatsapparate	74
3.1	Inleiding	74
3.1.1	Althusser in konteks	75
3.1.2	Gedesentreerde subjektiwiteit	76
3.1.3	Die ideologiese staatsapparate	77
3.1.4	Ideologie en die subjek	78
3.1.4.1	Ideologie	78
3.1.4.2	Subjek-illusie	80
3.1.4.3	Interpellasie	81
3.1.5	Marx, Freud en subjekvorming	83
3.1.5.1	Materialisme en dialektiek	83
3.1.5.2	Kontradiksie en oordeterminasie	84
3.1.5.3	Regulerende beginsels	86
3.1.5.4	Asujetissement	88
3.1.5.5	Konflik en wetenskap	90

3.1.6	Kritiek	91
3.1.6.1	Kennis en illusie	92
3.1.6.2	Marxisme vandag	93
3.1.7	Subjekvorming op universiteit	94
3.1.7.1	Dialog en asujetissement	94
3.1.7.2	Vir literatuuronderrig	96
3.2	Die Student en die Arbeidsmark: 'n Kloof tussen brood en boeke	99
3.2.1	Literatuurteoretici oor die kloof tussen brood en boeke	100
3.2.1.1	Stuart Parker	101
3.2.1.2	Edward Said	102
3.2.1.3	Pierre Bourdieu	103
3.2.1.3.1	Paradoks by Bourdieu	104
3.2.1.3.2	Die arbeider as objek tot die akademikus se subjekvorming	105
3.2.1.3.2.1	Die verhouding tussen werkers en studente tydens die Mei revolusie	107
3.2.1.3.2.1.1	Derde veld: Kultuurwerkers	107
3.2.1.3.2.1.2	Vierde veld: Arbeiders	108
3.2.1.3.2.1.3	Gevolgtrekking	110
3.2.1.3.2.2	Spontaneïteit en solidariteit	111
3.2.1.3.2.3	Ander perspektiewe op die revolusie	113
3.2.1.3.2.3.1	'n Verhaal van die revolusie	114
3.2.1.3.2.3.2	Diskoers en revolusie	117
3.2.1.3.2.4	Gevolgtrekking: Bourdieu en ander perspektiewe	119
3.2.1.3.3	Bourdieu se subjekposisie	120
3.2.1.3.4	Onbewus	123
3.2.1.4	Gayatri Chakravorty Spivak	124
3.2.1.5	Samevatting	126
3.2.2	Patrone waarmee die kloof beskou word	126
3.2.3	Kloofpatrone tussen Suid-Afrikaanse brood en boeke	130
3.2.3.1	Prof. John Cartwright	132
3.2.3.2	Dr Elisabeth Lickindorf	136
3.2.3.3	Die kloof in die diskoers van literatuurwetenskap	139
3.2.3.4	Gevolgtrekking	141
3.2.4	Teoretiese besinning oor die kloof tussen arbeidsmark en akademie	142
3.2.4.1	Psigoanalise, feminisme en kloue	143
3.2.4.2	Diskursiewe magteloosheid	144
3.2.4.3	Simboliese/ekonomiese kapitaal en die student	145

3.2.4.4	Verandering	147
3.2.4.5	Diskursiewe rolle	148
3.2.4.6	Voortsetting van die rolle in die nuwe geslag	150
3.2.4.7	Deurbraak: Die dekonstruktiewe posisie	153
3.2.4.8	Samevatting	155
3.2.5	Toepassing van die verplaasde kloofteorie op'n SA storie	156
3.2.5.1	Oorsig	158
3.2.6	Standpunte oor die BA-graad en die arbeidsmark	159
3.2.6.1	Eerste standpunt: Werksgeleenthede	160
3.2.6.2	Tweede standpunt: Ontwikkeling	162
3.2.6.3	Derde standpunt: Potensiaal	164
3.2.6.4	Vierde standpunt: Bedreiging	165
3.2.6.5	Akademiese vryheid	167
3.2.6.6	Oorsig oor die vier standpunte	170
3.2.7	Drie veranderings in die BA-studentebevolking	170
3.2.7.1	Transformasie en BA	171
3.2.7.2	Gelykheid en studentegetalle	171
3.2.7.3	Die openbare sektor	173
3.2.7.4	Dalende studentegetalle	174
3.2.7.5	Opsomming	174
3.2.7.6	Aan die einde van die eerste fase van transformasie	175
3.2.8	Die goeie BA-student vind 'n heenkome in die arbeidsmark	176
3.2.8.1	Passing tussen kursus en beroep	177
3.2.8.2	Die oop mark	180
3.2.8.3	Reputasie	182
3.2.8.4	Nuwe velde	184
3.2.8.5	Samevatting: Arbeidsmark en herkurrikulering	185
3.2.9	Voorstelle vir literatuuronderrig	189
3.2.9.2	Literatuurstudente se behoeftes op die arbeidsmark	189
3.2.9.3	Literatuurgraduandi se ervaring van beroepsmoontlikhede	193
3.2.10	Slot	198
3.2.10.1	Voorstelle	198
3.2.10.2	Oorsig	200
3.3	Kulturele identiteit en die universiteit	202
3.3.1	Postkoloniale bemagtigingsideale	203
3.3.2	Postkoloniale pedagogie	204
3.3.2.1	Nie net 'n kanonstryd nie	204

3.3.2.2	Plaaslike en globale kontekste van subjekvorming	205
3.3.3	Literatuuronderrig as ideologiese staatsapparaat	207
3.3.3.1	Verhaal van 'n subjekstryd	207
3.3.3.2	Interpretasies van die strydverhaal	209
3.3.3.3	Kulturele rolmodelle en dialoog	211
3.3.4	Nasionalisme in 'n postkoloniale Suid-Afrika	212
3.3.4.1	Postkolonialisme en neokolonialisme	214
3.3.4.1.1	Neokolonialistiese literêre identiteit	215
3.3.4.1.2	Postkoloniale literêre identiteit	217
3.3.5	Moeilike verskil	218
3.3.5.1	Postkolonialisme in die negentigs	218
3.3.5.2	Moeilike Makgoba	220
3.3.5.3	Moeilike verskil	221
3.3.6	Die literêre subjek en globalisering	223
3.3.6.1	Globalisering en postkolonialisme	224
3.3.6.2	Globalisering en identiteit	225
3.3.6.3	Globalisering en literatuuronderrig	229
3.3.7	Bemagtigingsonderrig	233
3.3.7.1	Kritiese refleksie van binne die ISA	234
3.3.7.2	Vierkant vir opposisionele literatuuronderrig	237
3.3.7.3	Gevallestudie	238
3.3.7.3.1	Analise	240
3.3.7.3.2	Die vierde verhaal	243
3.3.7.3.3	Dialog	246
3.3.8	Gevolgtrekking	246
3.4	Literatuuronderrig en die regering se transformasiebeleid	248
3.4.1	Inleiding	249
3.4.2	Die student en die staat	249
3.4.3	Die literatuurstudent en die staat	251
3.4.4	Die staat as subjek	252
3.4.4.1	Die enkele gekoördineerde stelsel vir hoër onderwys	253
3.4.4.2	Die middel en die doel	255
3.4.4.2.1	Die kortste pad na die doel	256
3.4.4.3	Die staat kristaliseer as subjek	258
3.4.4.4	Die universiteit as objek	261
3.4.5	Die staat se subjektiwiteit is tegniese-rasionalisties	263
3.4.5.1	Wat is tegniese rasionalisme?	263

3.4.5.2	Tegniese rasionalisme in postkoloniale Suid-Afrika	265
3.4.5.3	Tegnies-rasionele diskoers	266
3.4.5.3.1	Kodes van tegniese rasionalisme	266
3.4.5.3.2	Tegnies-rasionalistiese metafore vir die stelsel	267
3.4.5.3.3	Vaagheid	268
3.4.5.4	Konsensus teenoor dissent	269
3.4.5.4.1	Ironie en hegemonie	270
3.4.5.5	En hoekom hierdie bestuursdiskoers?	272
3.4.6	Perspektief	273
3.4.7	Slot	274
3.5	Slot vir die hele afdeling 3	276
3.5.1	Oorsig	276
3.5.2	Stryd tussen die ideologiese aparate	277
3.5.3	Stryd in die lokus van kennisproduksie	278
4.	Doelstellings vir literatuuronderrig	281
4.1	Opvoeding en die doel daarvan	281
4.1.1	Die student doen	283
4.2	Groepwerk	284
4.2.1	Studente-inspraak by kurrikulering	284
4.2.2	Studente se doelstellings	286
4.2.3	Struikelblokke	288
4.3	Hiërargiese doelstellings in tersiêre onderwys	289
4.3.1	Differensiasie en die programbenadering	289
4.3.2	Makrodoelstellings en die programbenadering	290
4.3.3	Vier verhoudings tussen interne en eksterne vereistes	291
4.3.4	Strukture vir makrodoelstellingbepaling	292
4.3.5	Jaar- en fase-doelstellings	294
4.3.6	Mikrovlak: Kursuseenheidsdoelstellings	296
4.3.7	Lesdoelstellings	298
4.4	Hoe om doelstellings te bepaal	298
4.5	Studentebevryding deur subjektiewe transformasie	299
4.5.1	Diskursiewe geletterdheid	300
4.5.2	Bevrydingspedagogie se siening van die subjek	301
4.5.3	Die student se rol	302
4.5.4	Freire se bevrydingspedagogie	303
4.5.4.1	Freire in konteks	303

4.5.4.2	'n Samelewing in transformasie	304
4.5.4.3	Kritiese ingesteldheid	305
4.5.4.4	Subjek en massa	306
4.5.4.5	Krimpemde subjekvelde	308
4.5.4.6	Massaverbruik	311
4.5.4.7	Die lokus van stryd	313
4.5.4.8	Toepassing van Freire se siening van die subjek op 'n literêre teks	315
4.5.4.8.1	Laat kapitalisme	317
4.6	Onderrigdoelstellings by Freire	318
4.6.1	In ervaring ingedompel	320
4.6.2	Dialog in die klas	321
4.6.3	Oor lees en skryf	324
4.6.3.1	Leesliefde	325
4.7	Kurrikulering	326
4.7.1	Breakdown en Kodifisering	326
4.7.1.1	Op universiteitsvlak	329
4.7.1.2	In postkoloniale Afrika	331
4.7.2	Idealisme, die subjek en die werklikheid	334
4.7.2.1	Agens	334
4.7.2.2	Werk	335
4.8	Perspektief op Freire	336
4.9	Gevolgtrekking	338
5.	Teen makheid in	340
5.1	Terugskouing oor doelwitte	340
5.2	'n Beter wêreld	341
5.3	Subjek en strydperk	343
5.4	Voorstelle	344
5.4.1	Metodologiese voorstelle	345
5.4.1.1	Ekonomiese bemagtigingspatrone	345
5.4.1.2	Opposisionele onderrigmetode	345
5.4.1.3	Postkoloniale doel-en-middel-analise	347
5.4.2	Voorstelle vir transformasie in literatuuronderrig	347
5.5	Vorentoe	349
6.	Bibliografie	351